

## Sosiaali- ja terveysvaliokunta

### Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta

#### JOHDANTO

##### *Vireilletulo*

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta (HE 88/2024 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty maa- ja metsätalousvaliokuntaan lausunnon antamista varten.

##### *Lausunto*

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- maa- ja metsätalousvaliokunta MmVL 18/2024 vp

##### *Asiantuntijat*

Valiokunta on kuullut:

- hallitussihteeri Katariina Pursimo, sosiaali- ja terveysministeriö
- hallitusneuvos Joni Hiitola, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylitarkastaja Terhi Rehtonen, tietosuojavaltuutetun toimisto
- asiantuntija Maire Lumiaho, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- yksikönpäällikkö Pirjo Saari, Maatalousyrittäjien eläkelaitos

Valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot:

- maa- ja metsätalousministeriö
- Työterveyslaitos
- Akava ry
- Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- Kunta- ja hyvinvointialuetyöntajat KT
- STTK ry
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC r.f.
- apulaisprofessori Anu Mutanen
- professori Olli Mäenpää

## **Valiokunnan mietintö StVM 11/2024 vp**

### **HALLITUKSEN ESITYS**

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi maatalousyrittäjän eläkelakia. Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan, jonka kirjauksen mukaan Välitä viljelijä -projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Esityksen tavoitteena on maatalousyrittäjien työkyvyn tukeminen, maatalousyrittäjien työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy sekä maatalousyrittäjien työurien pidentäminen.

Maatalousyrittäjän eläkelakiin lisättäisiin säännökset maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista. Palvelujen järjestäjänä toimisi Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Palvelut olisivat työkykyneuvojen neuvonta- ja ohjauspalvelut, harkinnanvaraisesti annettavat ostopalvelusitoumukset mielenterveyden asiantuntijapalveluihin, varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen sekä koulutukset, digitaaliset palvelut ja palveluihin liittyvä viestintä. Valtio korvaisi palvelujen kustannukset valtion talousarviossa tarkoitukseen osoitetun määrärahan rajoissa. Varhaisen tuen palveluja järjestettäisiin maatalousyrittäjän eläkelain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille eli maatilatalouden harjoittajille, poronhoitajille ja kalastajille.

Maatalousyrittäjän eläkelakiin ehdotetaan lisäksi tehtäväksi eräitä teknisluonteisia muutoksia.

Esitys liittyy valtion vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.12.2024.

### **VALIOKUNNAN PERUSTELUT**

#### *Yleistä*

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että niin sanottu Välitä viljelijästä -projekti muutetaan pysyväksi toimintamalliksi lisäämällä maatalousyrittäjän eläkelakiin (1280/2006) säännökset maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelusta. Esityksen tavoitteena on tukea maatalousyrittäjien työkykyä, ennaltaehkäistä maatalousyrittäjien työkyvyttömyyttä ja pidentää maatalousyrittäjien työuria. Esityksen mukaan maatalousyrittäjien työkykyä ja työssä jaksamista tukemalla pyritään osaltaan edistämään myös kotimaisen ruuantuotannon sekä tähän perustuvan elintarvikehuoltovarmuuden edellytyksiä.

Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan, jonka mukaan määräaikaaisella rahoituksella toimivasta Välitä viljelijä -projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Vuodesta 2017 alkaen järjestetyn projektin taustalla on huoli maatalousyrittäjien jaksamisesta toimintaympäristön muuttuessa ja taloudellisen tilanteen kiristyessä. Projektin pitkäkestoisena tavoitteena on kehittää varhaisen tuen mallia ja muodostaa maatalouden sidosryhmistä toimiva tukiverkko maatalousyrittäjien tueksi.

## Valiokunnan mietintö StVM 11/2024 vp

Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarvioinnin mukaan malli on tukenut merkittävästi maatalousyrittäjiä heidän vaikeuksissaan ja parantanut heidän psykososiaalista hyvinvointiaan sekä työkykyään. Lisäksi projektin aikana maatalousyrittäjien eläkelain mukaan vakuutettujen siirtyminen mielenterveysperusteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle tai kuntoutukseen on Eläketurvakeskuksen tilastojen mukaan vähentynyt. Projektin palvelujen merkitystä myönteiseen kehityskulkuun on kuitenkin vielä liian varhaista arvioida. (Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi E2 Tutkimus 2023)

Ehdotuksen mukaan maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut järjestää Maatalousyrittäjien eläkelaitos (jäljempänä Mela), joka on myös vastannut Välitä viljelijästä -projektin toimeenpanosta. Varhaisen tuen palvelujen kustannusten arvioidaan olevan noin 2 milj. euroa vuodessa, mikä vastaa Välitä viljelijästä -projektin vuosittaisia kustannuksia. Kustannukset ehdotetaan katettavaksi valtion varoista.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää esityksen tavoitteita perusteltuina ja kannattaa lakiehdotuksen hyväksymistä muuttamattomana. Maatalousyrittäjien määrä on Suomessa pitkään vähentynyt, työn kuormitus on lisääntynyt ja maatalousyrittäjät ovat entistä ikääntyneempiä, mikä lisää varhaisen tuen palvelujen tarvetta. Vain pieni osa maatalousyrittäjistä kuuluu työterveyshuollon piiriin (28,3 % maatilatalouden harjoittajista, 6,1 % kalastajista ja 9,0 % poronhoitajista). Myös maa- ja metsätalousvaliokunta pitää lausunnossaan (MmVL 18/2024 vp) hallituksen esityksen tavoitteita ja siihen sisältyviä ehdotuksia erittäin tärkeinä ja kannatettavina. Maa- ja metsätalousvaliokunta on aikaisemmissa kannanotoissaan korostanut maatalousyrittäjien työssäjaksamisen merkitystä kotimaisen ruoantuotannon jatkuvuuden kannalta ja edellyttänyt Välitä viljelijästä -projektin toimintamallin vakinaistamista (MmVL 25/2022 vp ja MmVL 14/2022 vp). Sosiaali- ja terveysvaliokunta korostaa, että maatalousyrittäjien varhaisen tuen malli voi myös vähentää työkyvyttömyydestä johtuvia poissaoloja ja pidentää työuria, mikä pienentää työkyvyttömyydestä aiheutuvia etuusmenoja, lisää työllisyyttä ja tukee siten myös eläkejärjestelmän kestävyyttä.

### *Soveltamisala*

Valiokunta pitää perusteltuna, että varhaisen tuen malli laajenee koskemaan kaikkia maatalousyrittäjien eläkelain mukaan vakuutettuja maatalousyrittäjiä eli maatilatalouden harjoittajia, poronhoitajia ja kalastajia sekä heidän perheenjäseniään. Välitä viljelijästä -projektin palvelujen piirissä ovat olleet ainoastaan maatalouden harjoittajat.

Esityksen mukaan kaikkien maatalousyrittäjien työhön liittyy merkittävää fyysistä ja henkistä kuormitusta sekä keskimääräistä selvästi korkeampi työkyvyttömyys- ja työtaturmariski. Työnsä ja toimintaympäristönsä erityispiirteiden vuoksi kaikkiin näihin ammattiryhmiin kuuluvien maatalousyrittäjien voidaan myös arvioida hyötyvän räätälöidystä työkyvyn varhaisesta tuesta. Tälle kohderyhmälle rajattuina palvelut myös kohdentuvat yhdenvertaisesti kotimaisen ruoantuotannon ja kansallisen elintarvikehuoltovarmuuden kannalta merkityksellisille maaseutualueille.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta yhtyy maa- ja metsätalousvaliokunnan näkemykseen siitä, että varhaisen tuen malliin sisältyvien palvelujen järjestämisessä tulee ottaa huomioon kalastajien ja poronhoitajien työn erityispiirteet ja huolehtia näiden toimintaympäristöön perehtyneiden neuvo-

## Valiokunnan mietintö StVM 11/2024 vp

jien saatavuudesta. Lisäksi valiokunta korostaa, että varhaisen tuen mallin palvelut tulee olla järjestettävissä molemmilla kansalliskielillä sekä saamen kielellä.

Varhaisen tuen malli ei koske maatalousyrittäjien eläkelain mukaan vakuutettuja tieteellistä tutkimusta tekeviä tai taiteellista toimintaa harjoittavia apurahansaajia. Apurahansaajat saatettiin maatalousyrittäjän eläkelain mukaisen lakisääteisen ansiosidonnaisen eläketurvan ja kuntoutusetuuksien piiriin vuonna 2009. Ratkaisun taustalla olivat pitkälti käytännön syyt, koska Melassa valmiina olevat järjestelmät soveltuivat tällaisen pienen edunsaajaryhmän etuuksien hoitamiseen eikä kustannussyistä ollut järkevää laatia apurahansaajille omaa järjestelmää tai hajauttaa sitä useisiin eläkelaitoksiin.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on tuotu esille, että maatalousyrittäjien eläkelain mukaan vakuutetuilla apurahansaajilla on osin samansuuntaisia työhyvinvointiin, jaksamiseen ja työkyvyn ylläpitämiseen liittyviä haasteita kuin maatalousyrittäjillä, kuten vaihteleva taloudellinen tilanne, epävarmat tulevaisuusnäkökymät ja yksintyöskentely. Esityksen mukaan tieteellistä työtä tekevien tai taiteellista toimintaa harjoittavien apurahansaajien työhön ei kuitenkaan pääsääntöisesti liity vastaavaa intensiivistä fyysistä kuormitusta tai vastaavia riskejä työkyvylle kuin maatalousyrittäjillä. Apurahansaajien työllä ei pääsääntöisesti myöskään ole liittymää maaseutualojen tulevaisuuden näkymiin tai ruuantuotannon ja elintarvikehuoltovarmuuden edellytyksiin. Apurahansaajat eivät myöskään ole maatalousyrittäjien eläkelain mukaan maatalousyrittäjiä, vaikka heidät monissa suhteissa lakia sovellettaessa rinnastetaan maatalousyrittäjiin. Valiokunta katsoo, että Välitä viljelijästä -projektiin pohjautuva varhaisen tuen malli on näistä syistä perusteltua rajata maatalousyrittäjille.

Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä, että Mela tarjoaa jatkossakin apurahansaajille työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävää toimintaa. Esityksen mukaan Mela on järjestänyt apurahansaajille muun muassa työhyvinvointipäiviä ja psykososiaalisen kuormituksen hallintaan tähtäävää koulutusta. Lisäksi apurahansaajien käytettävissä on ollut myös Melan työhyvinvointineuvojan puhelinpalvelu ja digiaineistoja. Esityksen mukaan apurahansaajille suunnattu työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävä toiminta ja sen rahoitus säilyisi ennallaan. Valiokunta painottaa, että apurahansaajien työkykyä ja työhyvinvointitoiminnan riittävyyttä tulee seurata.

### *Palvelujen sisältö*

Varhaisen tuen palveluihin kuuluu työkykyneuvojien neuvonta- ja ohjauspalvelut, harkinnanvaraisesti annettavat ostopalvelusitoumukset mielenterveyden asiantuntijapalveluihin, varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen sekä koulutukset, digitaaliset palvelut ja palveluihin liittyvä viestintä.

Pysyvän toimintamallin palvelut vastaavat Välitä viljelijästä -projektin palvelujen sisältöä. Esityksen mukaan ostopalvelusitoumuksia voi kuitenkin jatkossa saada vain mielenterveyden asiantuntijapalveluihin, kun niitä on aikaisemmin voinut saada myös taloudelliseen ja oikeudelliseen neuvontaan. Esityksen mukaan taloudellisten ja oikeudellisten neuvontapalvelujen käyttö on ollut viime vuosina hyvin vähäistä ja niiden merkitys on myös maatalousyrittäjän työkyvyn kannalta välillisempi kuin mielenterveyden asiantuntijapalvelujen. Maa- ja metsätalousvaliokunnan lausunnon mukaan maatilojen taloudellisiin neuvontapalveluihin voidaan niin sanotun Neuvo-ra-

## **Valiokunnan mietintö StVM 11/2024 vp**

hoituksen puitteissa myöntää tukea osana EU:n maaseudun kehittämisen tukijärjestelmää. Sosiaali- ja terveysvaliokunta yhtyy maa- ja metsätalousvaliokunnan näkemykseen siitä, että varhaisen tuen palvelujen ja maatiloiden neuvontajärjestelmän tulisi täydentää toisiaan.

Valiokunta painottaa myös maatalousyrittäjien varhaisen tuen toimintamallin ja työterveyshuollon yhteistyön merkitystä. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan monilla alueilla työterveyshuollon osaaminen maatalousalan erityispiirteistä on lisääntynyt Välitä viljelijästä -projektin ja työterveyshuollon yhteistyön myötä. Lisäksi projekti on pystynyt ohjaamaan maatalousyrittäjiä työterveyspalvelujen piiriin terveyttä ja työoloja koskevissa asioissa. Valiokunta katsoo, että varhaisen tuen malli ja työterveyshuolto täydentävät ja laajentavat maatalousyrittäjän tukiverkkoa ja pitää tärkeänä, että mallin toteuttajien, työterveyshuollon sekä muiden paikallisten sidosryhmien välinen toimiva yhteistyö varmistetaan.

### *Seuranta*

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan Välitä viljelijästä -projektista tehty tutkimus on keskittynyt mallin välittömiin lyhytaikaisiin vaikutuksiin ja vaikutuksia on arvioitu pääosin kyselytietojen pohjalta. Valiokunta pitää tärkeänä, että pysyvän varhaisen tuen toimintamallin vaikuttavuutta sekä maatalousyrittäjien työkykyä ja sen tukemisen keinoja eri maatalouden aloilla seurataan ja arvioidaan seurantatutkimuksella.

## **VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS**

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan päätösehdotus:

*Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 88/2024 vp sisältyvän lakiehdotuksen.*

## **Valiokunnan mietintö StVM 11/2024 vp**

Helsingissä 25.10.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Krista Kiuru sd  
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok  
jäsen Kim Berg sd  
jäsen Maaret Castrén kok  
jäsen Bella Forsgrén vihr  
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk  
jäsen Ilmari Nurminen sd  
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas  
jäsen Minna Reijonen ps  
jäsen Anne Rintamäki ps  
jäsen Päivi Räsänen kd  
jäsen Pia Sillanpää ps  
jäsen Markku Siponen kesk  
jäsen Oskari Valtola kok  
jäsen Henrik Wickström r  
jäsen Ville Väyrynen kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen